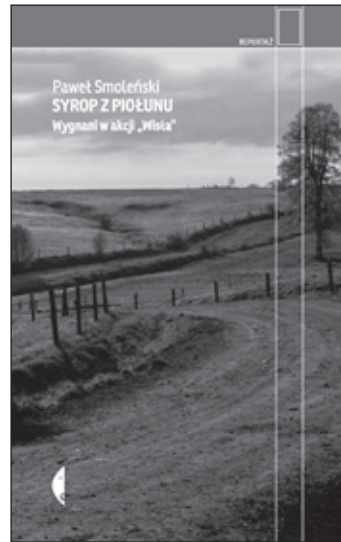

Марта Ватраль

Бравура ігноранції¹

В 70. річницю акції «Вісла» Павел Смоленські рішыл одтворити зо своей памяти тото, чого на тему выселеньчой акції з 1947 р. через roky ся дознал, што прочытал, почув, чого сам ся додумал на основі аналіз (часто тіж психоаналіз) выповіди, поведіння, материяльного статусу жертв. Послідовні вюл ся логіком памяти і не хотіл ей коломутити порядном і уцтивом дослідничом і репортерском роботом. Зато, не узнал за придатне хоц бы перезрити соток публикаций односячых ся до темы, котрой ся піднял, жебы зверифікувати і упорядкувати свої знання, лем зіл флячки з пульпетами в кнайпі на варшавськом Банковом пляцу і рушыл в терен, на бідны і зацофаны (што без перервы підкрислят) пілнічний і полудньовый край східньої границі, де подавано му сыпану каву в шклянках і гощено на невелих квадратных метрах (єдній зо своїх

¹ Tekst ukazał się pierwotnie w numerze 760 miesięcznika „Znak”, © SIW Znak sp. z o.o.: M. Watral, *Brawura ignorancji*, „Znak” 2018, nr 760, s. 100-103. / Репортаж первістні был опублікуваний в місячнику „Знак”: М. Ватраль, *Brawura ignorancji*, „Znak” 2017, ч. 760, с. 100-103. З польського языка перевела Марта Ватраль.

бесідниц вимірял прецизийным пізріньом мешканя) серед мебльовых стінок і портретів Тараса Шевченки. Рушыл еднaк символічні, бо хоц тяжко тото еднoзначні вивести з веденой наррації, інтерв'ю (або їх част) зберал на долго перед написаньом той книжки.

*

Сироп з полину. Выгнаны в акції «Вісла» то репортаж, котрого премера мала місце в листопаді 2017 р. В тым році припадала округла річниця той події, еднaк, што важнійше як ходит о атракцийніст темы, польскій уряд не признал нияких дотаций на ей упамятніня стоваришыням еднaючым і репрезентуючым меншыны, котры были головнымa жертвами высе-ленчой акції – етнічну лемківску і національну українську. І як раз тот аспект стал ся головным для ведучой тезы і основы наррації в книжці Смоленського. Репортаж бо до спомнених в наголовку выгнаних в акції «Вісла» односит ся лем принагідні. Радше є він коментарьом до днеш-ньої ситуациі в Польщы, запертым розділом вычыслюючым приміры агресії і дискримінації Українців, які сут дуже частійшы по зміні влады (вартат зазначыти, же вымінены в тым розділі приміры односят ся тіж до імiгрантів з України, котры оселили ся в Польщы в остатніх роках, жертвы акції «Вісла» нaтоміст были/ сут громадянами Польщы, зато їх почутя кривды і несправедливости, а тіж страх маюч інчы джере-ла, што можна бы было одділити і пояснити, жебы слова єдного з героїв: «В жытю єм не был на Україні, а за Україну ся надо мною знущали» не лишали ся в порожнім просторі). В блюрбі Адама Міхніка (котрый по мойому з прецизийом описує тото, чым як раз тот репортаж неє) можна прочытати: «Так адже возникло барз значуче свідоцтво польского писа-теля, котрый розуміє свій польскій патріотызм як обовязок бесідування правды в очы власному народови». А як-же, бесідування правды в очы народови є в днешній політычній ситуациі на певно барз популярне. З охотом вычыслят ся Польщы вшыткы провины, жебы здемаскувати фасадовый патріотызм в польскым виді. І добрі. То важне і потрібне, бо пропонувана новом історичном політыком Польщы альтернатыва здає ся нестерпна. Еднaк чую в собі велику незгоду на попереная голосів, ко-тры сут неуцтивы, непровірены, вынікаючы з переконаня, же уж сама даяка критыка вказує ся актом превеликой одвагы. Схоснуваня бо чыі-сой кривды як оружа в борбі з системою, не вымагат великого характеру.

Але порядне провіріня архівів, емпатія в однесіню до героїв та признаня ся до безсильности што до піднятої теми, уж так. Павел Смоленські еднaк як репортер рішыл ся тым не старати.

Видит ся мі тото актом бравуры, жебы репортаж посвяченый акції «Вісла» (то є події, котра єст вплинтана в вельо здогадок і спекуляций, важных для зрозумліня помішаных польско-українських одношынь), в якій автор вельо місця посвячат на цитуваня історичных джерел, лишыти без ниякого припису. В книжці неє тіж поданой бібліографії, окрем єдної марной страны на кінци книжки, описаной як «Джерела» і вміщаючой 11 позицій, в тым інчу книжку автора. Бракує в ній вступу, в котрым Смоленські пояснил бы, о чым властиві пише (сам неєднократно сугерує, же тема акції «Вісла» є в Польщы радше незнана, перемолчана, забыта, прото мусіл мати свідоміст, же потенційный чытатель може блудити наомацкы в шептах і недомовлінях наступных розділів), а тіж доокрислил, яким аспектом акції «Вісла» ся занимат, яку і чом наращения о ній выберат. Окрем того тот вступ міг бы окрислити, кым сут наголовковы выгнаны і вратувати тот репортаж перед ганьблячыма упрощынями, в котры автор грузат з чудуючом дезинвольтурьом.

Книжка Смоленского основана єст ся на выповідях жертв (о них дальше) а тіж історичных джерелах, цитуваных головні за збірком документів опрацуваном через Євгена Місилу. Цитаты сут єднaк невыстарчаючо описаны, прото тяжко їх найти в джерельній публікації (нп. «Бюлетин Сенату Польской Республики, сім років по уставі перепрашаючій Українців за выселіня»). Часто тіж не сут нияким способом скоментуваны. З причыны того, же репортаж неє свобідный од хыб – од колючых в очы недосмотрінь (як нп. попутаня Веслава Ёласа з Янушом Ѓайосом як одтворцьом головной ролі в Огньомайстрі Каленю²), по поважны мериторичны хыбы (выіманы м.ін. Даміаном Марковским на ламах «Nowej Europy Wschodniej»), через надто упрощены, але переказуваны як богоявлены правды внескы – можна однести вражыня, же є то радше оповіданя ци есей. З чысленном літературом на тему акції «Вісла» Смоленські розраховує ся коротко: «Стрямбы оповісти, латы, кавалці. Так ся зошыват тоту історію, хоц на полицках бібліотек стоят грубезны книжки написаны узнаныма істориками, полны документів,

² Тот блуд остал поправлений перед самым выданьом репортажу, в пдф-і (електроній версії) высыланым выдавництвом «Чорне» до рецензентів, котрый хоснувала авторка, тога хыба ся появлят, зато остала спомнена в рецензії.

польских і українських, а тіж дуже правдоподібних тез, котры дослідники поясняют механізмами діів і записаным в памятниках настроюм тамтых часів». З досвідчыня знам, же вцалі не мусит ся «зошывати» той історії, на певно в припадку Лемків є она дрібницьово описана і записана, адж і методологічні опрацувана. То Смоленські выбрал таку форму, бо пасувала до прийнятой ним манеричной наррації і ліпше на ній ся презентували втручыня в роді «мудрости з календаря», котрыма автор сыпле як з рукава: «Як хтоси памятає, же давно тому стрітило го што-си таке, видно не мал в жытю ани хвилі щестя». Уж лем на основі того речыня мож бы было провести аналізу ражучых упрощень форсуваных Смоленським.

Як іде о репортажову част, справа ма ся подібні хаотычні. Так на правду то тяжко окрислити, яке одношыня ма Смоленські до своїх собесідників. Вчытуючы ся в спосіб, в якій о них пише і в якій їх представляють, ма ся вражыня, же ставлят себе понад нима, як особу мудрійшу, бо обектывну, «чловека з зовні», котрый не лем барз добрі їх розуміє, але тіж знат посмотрити з дистансом на їх травму, трафні поназывати їх чутя і здефініювати досвідчыня. Описы місц прожываня героїв, так перед выселіннями, як і по них, сут аж і турпістычны, часом ґротесковы, як прикликаны уж мебельовы стінкышоры стінных шафок, макаткы і тяжка до понятия для Смоленського кава подавана в шклянках. Такій підхід уставлят наголовковых выгнанных як выбляклы постаті без властивости, котры од років повторюют того само о своїй травмі.

*

Не є тіж правдиве приняте Смоленським предположыня, же спомины переселенців сут протягом 70 років, котры минули од тых трагічных подій, такы самы, же ся не допрецизували, не узагальнили серед групы. Уж сам выбір языка, в котрым ся веде того рода бесіды ма велике значыня. Оповіді выселеных сут інакшы в польським языку (языку, в котрым дотерали до них пропаґандови фразы, якы ся мали нияк до істины досвідчыня), як в рідній бесіді, в котрій ся тоту траґедию пережывало і осваляло. Проблематычный єст тіж факт, же властиві не знатя з кым (і што важнійше: коли) Смоленські бесідувал, а кого цитує з джерел. В оповісти явит ся героїня, котра «пише». Не знатя єднак, де пише. Ци Смоленські бесідувал з ньом листами? Ци пише в даяких споминах, котры

остали удоступнены авторови? З того, што ся мі повело провїрити, не выдала ниякой споминовой прозы, до котрой тото «пише» читатель міг бы однести. Тоты вшиткы аспекти сут основны, головні в припадку так вражливой квестиі, як памятаня і переказуваня травм. Єднак, коли Смоленські бы дрібницьово описал материял з інтервю, котрый ся му повело зобрати, могло бы ся вказати, же сут в ним даякы нестислости, котры не пасуют до ключа принятого в наративі. Так як выповід Лемка, котрый бесїдує, же є Лемком, кымси інчым як Українець, але пак на щестя додає, же може в сумі то єдно, бо стрїтила їх така сама доля. Тым самым автор чудом уникнул конечности мішаня ся в достоменностьови нюансы, котры вымагали бы, жебы провюл кус вѣче часу в архївах і сконтактувал ся і з інчыма меншыновыма організациями, не лем з Об'єднаньом Українців в Польщы. Тото переконаня в цитуваным Лемку не взяло ся одникаль. Є ефектом веденой роками пропаганды, в котрій головне было зеднаня тых двох етносів, м.ін. на основі спільного досвідчыня – трафіло ся вам єдно, зато сте докладні тым самым (памятам, як на котрысїй стрїчы в середовиску Лемків і Українців знаєма Українка прїбувала ня переконати, же сме «єдно», бо маме подібны співанкы). То дост помішана логїка, а повторюваня єй в ситуациі, коли неє ся обнятым діяннями цензуры, ани ниякыма ідеологічныма загрывками (а Смоленські мал прецінь быти так-ом обективном, свободном од упереджынь особом) є проявом незнаня і недочытаня і ма невелиь спільного з порядным репортерством.

Тоты вшиткы бракы, трїсниня в наративі, нестислости видно особливї явно в способі, в якій Смоленській радит си з лемківском квестиіом. В описі книжки на сторонї видавництва і в промуючых материялах, а тіж в прикликаным блюрбі Міхніка, Лемкы ся появляють, єднак вартат переслїдити, што властивї значыт Лемко подля Смоленского. Прикликаний скорше представник той групы є єдиным, якій выповїдат ся в репортажу. Коли вчытати ся в історії собесїдників і на їх основі накрислити мапу переселїнь (што єм зробила), выходит на тото, же акция «Вїсла» односила ся правї выключні до земель находячых ся тепер при самїй граници з Україном (м.ін. Журавці, Горосита, Сушів), выселано люди правї выключні до кентжыньского повіту, а тіж выселано выключні Українців. Што з рештом Лемковины і рештом «Одзысканых Земель»? Но власні, не знятя. Лемкы в тым репортажу ся, правда, появляють, хоц бы в цитуваных джерелах. Смоленські єднак недокінце знат, што з нима зробити, трактує їх як синонім Українців, бо так му легше вести тримаючу ся

і так лем на слово гонору наратцію. До яких абсурдів доводит го таке неперениманя ся, добрі вказує примір села Завадка Морохівска. Смоленські пише о ній: «Бідні гев было, як то на Лемковині, але подібно нарід добрый і жычливый: векшына Українців, пару Жыдів і римських католиків; вшыткы бесідували еднакым языком. Якісы коровкы, овечкы, куры». Здемаскуваня вшыткых слабых шкодливых упрощень того речыня могло бы ся стати темом осібной статі (од того, ци Лемковина в 1947 р. была синонімом біды, по – што то значыт «еднакым языком», през застановліня ся, чом в тым вычысліню сут куры, а не куркы, ци то значыт, же на Лемковині куры были переважні великы, ци же мали до них не так чутливы одношыня, як до коровок?). Важне є гев єднак переставіня етнічного складу села, повторене іщы: «Вшыткы – Українці, Жыды і Полякы – мали воля, бо в воді з місцевых студен бракло йоду». Але парудесят сторін дальше называт Завадку лемківскым селом («Перестало істнувати тіж лемківске село Завадка Морохівска, спаціфікуване (зас) регулярныма oddілами польского войска»). Што в таким выпадку значыт подля Смоленского фраза «лемківске село»? Ци є то село на бідній Лемковині, в котрым прожывали вшыткы – Українці, Жыды, Полякы, не было там єднак ани єдного Лемка?

І так адже 12 років по прийняту Уставы о національных і етнічных меншынах і о регіональным языку, в котрій Лемкы сут вымінены як осібна етнічна меншына (Українці сут осібном національным меншыном), остає выданный репортаж, котрый тот стан непризвоіто упрощат, аж і негує.

Очевидно нияк не уважаю, же на 200 странах даст ся представити вшыткы нюансы звязаны з том темом, єднак Смоленські выдає ся твердити, же ся му повело, бо нигде ся з тых недостатків навет не прібує оправдати, што на жаль значучо ослаблят вірогідніст того репортажу. І в часі, коли Польща высылат до Європы тягаровы авта достоїнства з гаштагом #respectUs, жебы выкричати, же што лем стала з колін і не даст си в кашу дуги, Лемкы зас збыхають безсильно, бо з таким ігноранціём борют ся цілы рокы і як видно, є ім суджена програма. Тіж і выдавництво, котре ма свою сідібу на Лемковині і на тым факті будує свій міф, не одробило той важной лекції з уважности.

По прочытаню репортажу Павла Смоленского приходит мі пару рефлексий. Предо вшыткым видит ся мі, што автор написал го барз ся понагляючы. Певный своїх знань і вникливости, не задал си труду, жебы

проверити основны факты, почитати о методології досліджання переказуваної поколіннями травми, о тым як діє пам'ят. Своіх собеседників потрактувал як фігури минулого заперты в скансені з мебльовыма стінками, котры іщы до того даст ся добрі зрозуміти лем едным пізріньом ока, тіж товды, коли ся не ма понятя о тым, што перешли. А тіж зеднал вшитых Лемків з Українцями, што в часі, в котрым меншыновы студия сут важном частю гуманістыкы, є тяжке до заакцептування. Долго ем думала, ци то добрі, же тота книжка остала vydana, вкінци выдавця і серия маюť добру реному і дякуючы тому інформація о акції «Вісла» мала шансу дійти до шыршой групы чытателів. Єднак коли подумала ем о тым, з яким наставліньом чытала ем інчы репортажы з той серії, з довір'єм до автора і без почутя, же мушу го цілый час проверяти, а тіж передкладаючы його рефлексії на своє постерігання доталь незнаной мі темы, діша ем до внеску, же може ліпше бы было інакше упам'ятнити тоту річницю.